

Wiesław Śladkowski

Seminaroim z okazji trzydziestej rocznicy strajku nauczycielskiego

Rocznik Lubelski 11, 219-221

1968

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SEMINARIUM Z OKAZJI TRZYDZIESTEJ ROCZNICY STRAJKU NAUCZYCIELSKIEGO

W trzydziestolecie strajku nauczycielskiego odbyło się w Lublinie w dniu 18 grudnia 1967 r. ogólnopolskie seminarium poświęcone temu wydarzeniu. Organizatorami seminarium były Zarząd Główny i Zarząd Okręgu Lubelskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego. Duży wkład w jego przygotowanie, zwłaszcza od strony naukowej, wniosła działająca w ramach Zarządu Okręgu Lubelskiego komisja historyczna, kierowana przez doc. dr Ryszarda Orłowskiego. Wśród obradujących znaleźli się uczestnicy strajku z 1937 r. i ówcześni działacze związkowi.

Obrady otworzył prezes Zarządu Okręgu Lubelskiego ZNP mgr inż. Kazimierz K a z a n o w s k i podkreślając, iż wybór Lublina jako współorganizatora i gospodarza obecnego seminarium nie był przypadkowy. Złożyły się na to zarówno postępowe i demokratyczne tradycje lubelskiej organizacji nauczycielskiej, jak i znaczny już dorobek badawczy osiągnięty przez środowisko lubelskie w zakresie dziejów ruchu związkowego.

Referat wprowadzający wygłosił prezes Zarządu Głównego ZNP mgr Marian W a l c z a k. Omówił w nim zwiąże, lecz w sposób jasny i treściwy, sytuację polityczną przed wybuchem strajku, okoliczności i kulisy decyzji rządu sanacyjnego zawieszającej ówczesny ZG, a następnie przedstawił przebieg akcji protestacyjnej i walki strajkowej podjętej przez nauczycielstwo polskie. Wskazał, że nieustępliwa, demokratyczna i postępowa postawa większości nauczycielstwa i jego związku, mimo represji ze strony władz, przyniosła mu sukces. Oto w wyniku wyborów, przeprowadzonych wiosną 1938 r. na zjeździe w Krakowie, do nowego ZG weszli prawie wszyscy członkowie z zawieszzonego uprzednio Zarządu.

Dwa kolejne referaty monograficzne dotyczące Lubelszczyzny wygłosili pracownicy naukowci UMCS w Lublinie. Sytuację w szkolnictwie Lubelszczyzny w latach 1930—1937 i jej powiązanie z wystąpieniami nauczycielstwa w 1937 r. omówił dr Mieczysław M a r c z u k. W referacie swym przedstawił pogarszającą się sytuację szkolnictwa w okresie rządów sanacji, zarówno pod względem bazy materialnej jak i poziomu dydaktycznego, na co duży wpływ miały silne tendencje do klerykalizacji oświaty. Zjawiskom tym przeciwstawiła się z całą siłą i dużą odwagą nauczycielska organizacja związkowa, kierowana na Lubelszczyźnie od początku lat trzydziestych przez grono młodych, odważnych i oddanych sprawie oświaty i wychowania związkowców z Czesławem Wycechem, Wiktorem Helmanem, Ludwikiem Popławskim i Władysławem Petrykiewiczem na czele. Mimo represji jakie spadły na związek w 1932 r., proces jego radykalizacji nie został przerwany, dzięki czemu organizacja lubelska uchodziła za jedną z najbardziej postępowych w kraju. Zdaniem autora referatu postawa jaką zajmowało nauczycielstwo związkowe w latach trzydziestych miała istotny wpływ na jego szeroki udział w wypadkach z 1937 r.

W następnym referacie doc. dr Stanisław K r z y k a ł a przedstawił akcję strajkową nauczycielstwa Lubelszczyzny w 1937 r. Na wstępie wskazał na powiązania strajku nauczycielskiego z innymi wystąpieniami antysanacyjnymi w latach 1936—1937, organizowanymi w ramach prowadzonej przez KPP walki o antyfaszystowski front ludowy. Następnie, po krytycznym omówieniu i scharakteryzowaniu bazy źródłowej, przedstawił rozwój prowadzonej przez nauczycielstwo akcji protestacyjnej skierowanej przeciwko decyzji władz sanacyjnych zawieszającej ZG ZNP. Na terenie Lublina i całego województwa, poczynając od 1 października, przybrała ona szczególnie szerokie rozmiary. Na zebraniach ognisk i okręgów

nauczycielstwo związkowe dawało wyraz swej wyraźnej dezaprobaty, wysyłało na adres czynników rządowych liczne petycje, a w niektórych miastach doszło do demonstracji i pochodów (Lublin, Sokołów, Włodawa) rozpraszanych przez policję. W proklamowanym na dzień 13 października strajku protestacyjnym szczególnie liczny udział wzięło nauczycielstwo z powiatów: chełmskiego, włodawskiego, łukowskiego i garwolińskiego. Podczas akcji protestacyjnej i strajkowej, mimo represji administracyjnych i policyjnych, rozwijały się i krzepły wśród nauczycielstwa poglądy demokratyczne i radykalne, głoszone przez ówczesną lewicę polityczną i społeczną.

W dyskusji jako pierwszy głos zabrał Kazimierz Maj z Warszawy, członek zawieszonoego w 1937 r. ZG. Przypomniał on prowadzoną przez ZNP w okresie przed 1937 r. szeroką kampanię na rzecz zbudowania w Polsce niezależnego, demokratycznego systemu szkolnego, opartego o laickie zasady etyczne. To właśnie między innymi stało się powodem ataku na związek ze strony episkopatu i podporządkowanych klerowi reakcyjnych ugrupowań. Następnie podzielił się swymi wspomnieniami z dni strajku, podkreślając duże zasługi Zygmunta Nowickiego, który w tym czasie kierował Zarządem Głównym.

Jan Filipek z Lubartowa, który w czasie strajku w 1937 r. studiował w Instytucie Nauczycielskim w Warszawie, przypomniał o manifestacjach i pochodzie pod Belweder zorganizowanym przez nauczycielstwo stolicy. Z kolei Antoni Wiącek z Warszawy omówił rolę wydawanego *de facto* przez ZNP „Dziennika Porannego”, zgłaszając rezolucję aby opis strajku trwającego w redakcji tej gazety od 3 listopada do 23 grudnia, włączyć do ogólnego opracowania poświęconego strajkowi nauczycielskiemu. Przebieg omawianych wydarzeń na terenie powiatu jasielskiego przedstawił w sposób interesujący młody historyk z Jasła Mieczysław Wieliczko.

Następny dyskutant — Hipolit Koziół z Zamościa — poruszył kwestię źródeł, zwracając uwagę na ukazujące się w Zamościu czasopisma nauczycielskie i związkowe: „Głos Zamojski” oraz „Kronikę Powiatu Zamojskiego”, a także przedstawił na podstawie materiałów archiwalnych przebieg akcji represyjnej podjętej przeciwko nauczycielstwu lubelskiemu przez władze administracyjne i policyjne. Wawrzyniec Dusza z Warszawy podkreślił celowość i konieczność zbierania materiałów i publikacji opracowań poświęconych postępowym tradycjom ruchu nauczycielskiego, także ze względów wychowawczych, z uwagi na obecne młode pokolenie nauczycielskie. Następnie omówił działalność Towarzystwa Oświaty Demokratycznej „Nowe Tory” i postępowego „Miesięcznika Nauczycielskiego” oraz wspominał o licznych atakach na ZNP i lewicę nauczycielską ze strony kleru.

Zofia Gawińska z Łukowa przedstawiła barwnie przebieg wydarzeń strajkowych, w których brała udział na terenie miasta i powiatu. Następne wystąpienie Woźniakowskiego z Łodzi miało również charakter wspomnieniowy. Dyskutant omówił obszernie wypadki związane ze strajkiem nauczycielskim w Łodzi, akcentując szerokie poparcie jakiego udzieliła nauczycielstwu klasa robotnicza tego miasta. Jan Kupiec z Kielc, odwołując się również do autopsji, mówił interesująco o walce jaką toczyło postępowe nauczycielstwo województwa kieleckiego z klerem kierowanym przez biskupa Kaczmarka.

Dyskusję podsumował Marian Walczak, podkreślając, że zasadnicze cele seminarium: pogłębienie wiedzy o wydarzeniach z lat 1936—1938, a zwłaszcza strajku, zgromadzenie nowych materiałów oraz nawiązanie kontaktu z uczestnikami ówczesnych wydarzeń, zostały w pełni osiągnięte. Jednocześnie wyraził na-

dzieje i przekonanie, że seminarium zapoczątkuje dalsze badania i prace poświęcone temu tematowi.

Podczas seminarium w hallu Domu Nauczyciela eksponowana była, przygotowana staraniem wspomnianej komisji historycznej, interesująca wystawa na temat strajku nauczycielskiego na Lubelszczyźnie. Prezentowała ona bogaty i ciekawy zestaw materiałów historycznych, uzupełniając w pewnym sensie tok obrad. W sumie, jak wydaje się, seminarium mimo niejednorodnego ujęcia i charakteru poszczególnych wystąpień było interesujące, żywe i owocne pod względem naukowym. Dobrze by się stało gdyby znalazło także swoje pokłosie w okolicznościowej publikacji o charakterze popularnonaukowym lub też edycji ciekawszych materiałów źródłowych.

Wiesław Śladkowski

MICHAŁ PĘKAŁSKI (19 IX 1896—16 VIII 1967)

Długoletni nauczyciel, kierownik szkoły, a następnie inspektor szkolny, Michał Pękalski, wyróżniał się spośród nauczycieli w Lubelskiem różnorodnością zainteresowań i pracowitością.

Urodził się w Zaklikowie 19 września 1896 r. w rodzinie murarskiej. W rosyjskim gimnazjum w Sandomierzu Pękalski zetknął się z przeciekającą tutaj z Tarnobrzega, z austriackiego zaboru, nielegalną prasą. Gimnazjum ukończył w 1914 r. i gdy po zajęciu Kongresówki przez Niemców i Austriaków zaczęto na jej obszarze organizować polskie szkolnictwo, Pękalski zgłosił się natychmiast do pracy. Uczył w szkołach jednoklasowych w Trzydniku i w Węglinie, miejscowościach leżących niedaleko rodzinnego Zaklikowa. Awansem dlań była następna placówka pracy w Polichnie, w szkole dwuklasowej, z której przeszedł do szkoły siedmioklasowej w Zaklikowie. Tutaj był przez jeden rok kierownikiem; stąd przeszedł na stanowisko kierownika siedmioklasowej szkoły w Urzędowie. Pierwszy rok kierownictwa urzędowskiego spędził na studiach w Lublinie, gdzie w 1928 r. ukończył Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski o kierunku matematyczno-fizycznym. Stąd też wywodziły się późniejsze metodologiczne zainteresowania Pękalskiego matematyką. Szkołą urzędowską kierował do końca 1944 r. Był w tym czasie płatnikiem rejonowym, więc zaufanym kolegą, któremu powierzono wyplacanie miesięcznych poborów nauczycielom pracującym w terenie. Był przewodniczącym nauczycielskich konferencji rejonowych, instytucji mającej na celu dokształcanie dydaktyczne i metodyczne nauczycieli, z których po I wojnie światowej duża część nie miała fachowego przygotowania pedagogicznego. Był delegatem nauczycieli do Powiatowej Rady Szkolnej, troszczącej się o lokale szkolne i zaopatrzenie szkół w pomoce naukowe, sprzęt szkolny i opał. Był również członkiem komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli i tym samym brał udział w przeprowadzaniu egzaminów praktycznych, które każdy nauczyciel, również po studiach, po kilku latach pracy w szkole, obowiązany był złożyć, by uzyskać stabilizację w zawodzie nauczycielskim. Obok oficjalnych członków komisji egzaminacyjnej: przedstawiciela zakładu kształcenia nauczycieli i inspektora szkolnego, taki reprezentant nauczycieli w komisji był czynnikiem społecznym, mającym na uwadze również osobę kandydata i jego warunki pracy, nie dopuszczającym do ewentualnego krzywdzenia młodego nauczyciela, nie orientującego się